

VANHEMMAT EROAVAT

Perheiden kohtaaminen ja tukeminen vanhempien erossa
vuorohoitopäiväkodissa

Milla-Riina Lehti

Opinnäytetyö, kevät 2014

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak etelä, Järvenpää

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)+ lastentar-
hanopettajan virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Lehti Milla-Riina. Vanhemmat eroavat. Perheiden kohtaaminen ja tukeminen vanhempien erossa vuorohoitopäiväkodissa. Kevät 2014, 45s. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak etelä Järvenpää. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + LTO:n virkakelpoisuus.

Opinnäytetyöni toteutettiin syksyn 2013 ja kevään 2014 välisenä aikana. Tavoitteena oli selvittää, näkyvätkö vanhempien avo- ja avioerot vuorohoitopäiväkodin arjessa ja jos näkyvät, niin miten. Tavoitteena oli myös selvittää, miten varhaiskasvatusammattilaiset vuorohoitopäiväkodissa toimivat perheiden kanssa, jossa vanhemmat ovat eronneet ja kaipaisivatko he näiden perheiden kohtaamiseen tukea. Tässä opinnäytetyössä ei juuri tehdä eroa avo- ja avioeron suhteen, vaan yleisesti käytetään käsitettä *ero*. Yleisesti käytetään myös käsitettä *eroperhe*, perheistä, joissa vanhemmat ovat eronneet.

Haastattelin neljää varhaiskasvatusammattilaista yhdessä vuorohoitopäiväkodissa teemahaastatteluin. Haastatteluiden teemat olivat suoraan työn tavoitteet, eli asiat joihin halusin vastauksen. Haastateltavat henkilöt olivat sekä lastentarhanopettajia että lastenhoitajia. Heillä kaikilla on kokemusta vuorohoidosta.

Vanhempien erot näkyvät vuorohoitopäiväkodin arjessa ja varhaiskasvatusammattilaiset kaipaisivat eronneiden perheiden kohtaamisessa ja auttamisessa ammattilaisen tukea. Eronneita perheitä ei vuorohoidossa kuitenkaan kohdata mitenkään erityisesti, jos perheessä on asiat kunnossa ja lapsi voi hyvin. Haastateltavat toivoivat perheille matalan kynnyksen paikkaa hakea apua.

Tämän opinnäytetyön teoriaperusta painottuu varhaiskasvatukseen ja siellä tapahtuvaan toimintaan. Työssä on teoriaa lapsen tukemisesta vanhempien erossa sekä kasvatuskumppanuudesta ja perhetyöstä päivähoitossa, koska sen avulla vuoropäivähoitoon voitaisiin saada eronneille vanhemmille ja perheille sekä henkilökunnalle heidän tarvitsemaansa tukea.

Opinnäytetyöni johtopäätöksenä totean, että vuoropäivähoitossa olisi hyvä työskennellä sosionomi perhetyöntekijänä, koska sen avulla perheille voitaisiin tarjota matalan kynnyksen paikka, josta hakea tukea. Moniammatillinen yhteistyö eri toimijoiden välillä toteutuisi ja perheille voitaisiin antaa tukea kokonaisvaltaisesti ja moniammatillisesti. Perhetyöntekijä päivähoitossa tekisi myös ennaltaehkäisevää työtä.

Avainsanat: varhaiskasvatus, kasvatuskumppanuus, lapsilähtöisyys, moniammatillinen yhteistyö, ennaltaehkäisevä työ.

ABSTRACT

Lehti, Milla-Riina. Parents divorce. Families encounter and supporting in 24-hour kindergarten when parents` divorced. Spring 2014. Language: Finnish. 45 p. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services and kindergarten teacher.

The aim of the study was to find out how parents` divorce shows in 24-hour kindergarten. Furthermore, to examine how the staff in the 24-hour kindergarten faces those divorced families and support them.

The theoretical framework of the study focused on childhood education. In addition, there was theory on how to support the child when the parents get divorced. Furthermore, it included theory of educational partnership and the theory of family work in kindergarten.

The data was collected by interviewing kindergarten teachers and practical nurses in 24-hour kindergarten.

As a result, can be said that parent`s divorces are in visible 24-hour kindergarten and to face those families some support were needed. The result was that low-threshold to get help to divorced families was needed.

The conclusion was that family worker was needed in 24-hour kindergarten. Family worker in 24-hour kindergarten can also do preventive work. That is the way how we can offer some help and support to families and to kindergarten staff in 24-hour kindergarten. Moreover, the family worker can help and support divorced families. Especially, the 24-hour kindergarten can be that low-threshold place. Multi-professional co-operation between the different actors was realized and as well, the help for the families was comprehensive and multidisciplinary.

Key words: childhood education, educational partnership, child-oriented, multi-professional co-operation, preventive work.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2.1 Opinnäytetyöni tarkoitus.....	8
2.2 Aiemmat tutkimukset.....	8
3 VARHAISKASVATUS	10
3.1 Vuorohoito.....	11
3.2 Varhaiskasvatuspalvelut lapsiperheitä tukemassa	11
3.3 Ammattilaislähtöisyydestä kohti perhelähtöisyyttä	12
3.4 Kasvatuskumppanuus ja yhteistyö vanhempien kanssa	13
3.5 Moniammatillinen työ varhaiskasvatuksessa.....	15
4 VANHEMPIEN ERO LAPSIPERHEESSÄ	16
4.1 Lapsi ja vanhempien ero	17
5 LAPSEN TUKEMINEN VANHEMPIEN EROSSA	18
5.1 Lasta suojaavat tekijät vanhempien erossa ja lapsen terve omanarvontunne	19
6 PERHETYÖ	21
6.1 Ennaltaehkäisevää perhetyötä päivähoitossa	22
7 TEEMAHAASTATTELU	24
7.1 Teemahaastattelu	24
7.2 Haastattelu ja käytännön toteutus	24
7.3 Oma roolini haastatteluissa tutkijana.....	25
7.4 Haastatteluiden teemat	26
8 AINEISTON KERUU JA ANALYYSI	27
8.1 Haastatteluiden analyysi	27
9 TULOKSET	31
9.1 Eroperheiden kohtaaminen	31
9.2 Eroperheen kanssa yhteistyötä varhaiskasvatuksessa	32
9.3 Eroperheen kohtaamiseen tarvittava tuki	34

10 JOHTOPÄÄTÖKSET	37
11 POHDINTA	39
LÄHTEET	43

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatuspalvelut ja päivähoito koskettavat suurta osaa alle kouluikäisten lasten perheistä. Varhaiskasvatuspalvelut ovat osa lapsi- ja perhepalveluita tukijärjestelmässämme Suomessa. Sekä varhaiskasvatuspalvelut että päivähoito ovat kokeneet viime vuosina paljon muutoksia. Päivähoidon kehittymistä ohjaavat varhaiskasvatuksen periaatteet. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 97-101.)

Päivähoidossa kohdataan nykyisin paljon erilaisia perheitä ja siellä välineitä perheiden auttamiseen vaikeissa tilanteissa tarvittaisiin enemmän (Keskinen & Virjonen 2004, 8). Nykyisen palvelujärjestelmämme yhdeksi haasteeksi onkin havaittu eronneiden vanhempien perheiden tukeminen sekä lapsilähtöisyyden kehittäminen. Yhä useamman lapsen koti hajoaa ja vanhemmat eroavat lasten ollessa pieniä. (Koskela 2008, 3.) Erojen yleistymisen ja eroproblematiikan monimuotoistumisen vuoksi eroihin liittyvä tuen tarve on kasvanut. Palvelujärjestelmä on tältä osin hajanainen ja se ei välttämättä kohtaakaan ihmisten elämäntilanteiden moninaisuutta. On tärkeää, että vanhempia autetaan eroprosessissa ja sen jälkeisessä elämässä, mikäli he tarvitsevat tukea. On tärkeää kuitenkin muistaa, että kaikki perheet, joissa vanhemmat eroavat eivät tarvitse tukea eroprosessissa. (Kääriäinen, Hämäläinen & Pölkki, 2009, 13.)

Koska varhaiskasvatuspalvelut koskettavat jossain vaiheessa lähes kaikkia lapsiperheitä, olisi tämän palvelujärjestelmän puitteissa mahdollista saada kontaktia ja tukea niihin perheisiin, joissa vanhemmat eroavat ja perheellä on tarvetta tuelle tai huolia. Varhaiskasvatuksessa sosionomin tehtävänä on tuntee lasten ja perheiden palvelut ja ohjata perhettä tarvittaessa palveluiden piiriin (Talentia i.a).

Lapsiperheissä tapahtuvat vanhempien erot näkyvät eri tavoilla arjessa. Se, miten perheessä tapahtunut vanhempien ero näkyy lapsessa, vanhemmissa tai perheessä, on yksilöllistä. Joissain perheissä vanhempien ero on havaittavissa, joissain taas se ei ole havaittavissa ollenkaan.

Perheet tarvitsisivat moniammatillista yhteistyötä uudessa tilanteessa. Arjen tilanteissa varhaiskasvatusammattilaiset kohtaavat lasten vanhempia, jotka ovat eronneet. Monet tilanteet sekä kohtaamiset vaativat myös erityistä ammattitaitoa ja tietoa asioista. Sosionomi varhaiskasvatuksessa tuo sekä erityistä ammattitaitoa, että tietoa esimerkiksi lasten ja perheiden palveluista. Sosionomilla on lasten kasvatukseen yhteisöllistä sekä yhteiskunnallista osaamista (Talentia i.a). Päivähoidossa henkilökunnan tehtävänä on käsitellä vanhempien eroa vain lapsen kannalta, sekä lapsen että vanhemman kanssa.

2 TYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Opinnäytetyöni tarkoitus

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää varhaiskasvatuksen henkilökuntaa vuoropäiväkodissa haastatteleamalla, näkyvätkö vanhempien avo- ja avioerot vuoropäivähoidon arjessa ja jos näkyvät, niin miten. Halusin myös selvittää miten vuoropäivähoidon työntekijät toimivat perheiden kanssa, jossa vanhemmat ovat eronneet ja kaipaisivatko vuoropäiväkodintyöntekijät heidän kohtaamisessa apua ja tukea. Tein vuorohoitopäiväkodissa teemahaastattelun neljälle varhaiskasvatusammattilaiselle. Teemat olivat eroperheiden kohtaaminen, eroperheen kanssa yhteistyötä varhaiskasvatuksessa ja eroperheen kohtaamiseen tarvittava tuki. Haastattelujen jälkeen analysoin aineiston laadullisella sisältö-analyysillä ja sain tulokset.

2.2 Aiemmat tutkimukset

Tutkimuksia vanhempien erosta, lapsen tukemisesta vanhempien erossa ja ennaltaehkäisevästä työstä sekä perhetyöstä päivähoidossa on tehty paljon. Aiheet ovat olleet moninaisia ja asioita on käsitelty monesta eri näkökulmasta. Tämä aihe on paljon puhuttu ja tärkeä.

Tarja Karjalainen (2011) on tehnyt opinnäytetyön matalan kynnyksen tuesta ja yhteistyöstä. Työn tavoitteena on ollut kerätä kattava perhetyön teoretieto ja empiiristä tutkimusta sisältävä tietopaketti. Tuloksena Karjalainen on todennut, että perhetyön kehittäminen koettiin tärkeäksi. Vanhemmuuden tukeminen on avainasemassa koko perheen hyvinvointia ajatellen. Karjalaisen tuloksista on havaittavissa myös, että päivähoidossa tulisi olla sosiaalialan osaamista ja näkemystä, jotta perheiden kokonaisvaltainen tukeminen olisi mahdollista.

Heidi Kajava (2009) on tehnyt opinnäytetyön jossa hän on tarkastellut päivähoiton henkilökunnan näkemyksiä vanhempien eron vaikutuksista lapsen käyttäytymiseen ja päiväkodin mahdollisuuksista tukea lasta. Työn tavoitteena oli myös selvittää lisäkoulutuksen tarvetta kyseissä asiassa. Tuloksena Kajava toteaa, että vanhempien eron vaikutukset lapseen näkyvät päivähoiton arjessa ja varhaiskasvatusammattilaiset pystyvät normaalilla arjella tukemaan lasta. Lisäkoulutusta eroperheiden lapsen tukemisesta kuitenkin kaivattiin.

Arja Makkonen (2009) on tarkastellut pro gradu- tutkielmassaan lapsen selviytymistä vanhempien avo- ja avioeroissa. Tutkimuksen lähtökohtana on lasten näkökulma erotilanteeseen. Gradun tarkoituksena oli tuoda esille lasten ääni vanhempien erosta selviytymisessä. Makkosen työssä tulee esiin, että lasten ääni jää helposti sivuun vanhempien erotilanteissa ja että yhteiskunnan tulisi tukea perheitä monin tavoin. Palvelujärjestelmämme keskiössä tulisi olla lapsen näkökulma. Palvelujärjestelmässä tulisi myös huomioida lapsen mahdolliset yksilöllisen tuen tarpeet.

3 VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatuspalvelut ovat osa palvelujärjestelmäämme, ne ovat lapsi- ja perhepalveluita tukijärjestelmässä. Suomalaisessa yhteiskunnassa lapsiperheille tarjottava tuki koostuu sosiaali- ja terveyspalveluista sekä taloudellisesta tuesta perheille. Lapselle ja perheelle palvelut muodostavat kokonaisuuden, jonka toteutumisessa on oleellista yhteistyö eri toimijatahojen kesken. Jokaisella kunnalla on lakisääteinen velvollisuus huolehtia lasten päivähoiton järjestämisestä. Lasten päivähoito luokitellaan peruspalveluksi, jonka rahoitus tulee pääosin yhteiskunnan varoista. Lapsiperheiden palvelu- ja tukijärjestelmä on yhteiskunnassamme sosiaali-, terveys- ja opetustoimen hallinnoima yhtenäinen kokonaisuus. Näistä yhdessä käytetään nimitystä varhaiskasvatuspalvelut. (Järvinen ym. 2009, 97–101.)

Päivähoitolaki säätelee varhaiskasvatusta ja sen järjestämistä. Suomessa varhaiskasvatus perustuu keskeisiin kansainvälisiin lapsen oikeuksia määritteleviin sopimuksiin, kansallisiin säädöksiin sekä varhaiskasvatusta ohjaaviin asiakirjoihin. Päivähoitoa ja varhaiskasvatusta kehitetään ja uudistetaan kokoajan ja sen kehittymistä ohjaavat varhaiskasvatuksen periaatteet. Varhaiskasvatusta ohjaa säädösten, lakien ja sopimusten lisäksi myös käsitykset ihmisestä, lapsesta, oppimisesta ja kasvamisesta. (Järvinen ym. 2009, 116–117.)

Varhaiskasvatus on työtä, jossa asiakkaana on lapsi sekä hänen perheensä. Varhaiskasvatuksen valtakunnallisiin linjauksiin on koottu varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet sekä varhaiskasvatuksen kehittämisen painopisteet. Varhaiskasvatuksen keskeisiä periaatteita on, että jokaisella lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen ja että lapsen ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu ovat vanhemmilla. Yhteiskunnan tarjoamilla palveluilla pyritään tukemaan tätä. Varhaiskasvatus, esiopetus ja perusopetus yhdessä muodostavat lapsen kehityksen kannalta johdonmukaisen jatkumon lapsen elämässä. Päivähoito eri muodoissa on yksi keskeinen yhteiskunnallisen varhaiskasvatuksen toimintaympäristö. Varhaiskasvatuksen on tarkoitus olla prosessi, jossa yhdistyvät lapsen kasvu ja oppiminen, niiden tukeminen sekä lapsen hoiva. Varhaiskasvatukses-

sa oleellista on lapsen, varhaiskasvatushenkilöstön ja vanhempien välinen vuorovaikutus sekä ymmärrys varhaiskasvatusta ohjaavista periaatteista. (Järvinen ym. 2009, 116–117.)

3.1 Vuorohoito

Vuorohoito määritellään päivähoidoksi, jota tarjotaan myös iltaisin, öisin ja viikonloppuisin. Vuorohoidoksi määritellään usein kello 17.30 - 06.30 tapahtuva hoito. Vuorohoito on tarkoitettu niille perheille, joissa huoltaja/huoltajat tekevät vuorotyötä tai tarvitsevat esimerkiksi opiskeluiden vuoksi lapselle vuorohoitoa. Vuorohoidon järjestelyt riippuvat kunnasta. Kunnan tarjoamaa päivähoitoa vuorohoidossa tarvitsi vuonna 2010 noin 14 650 lasta. Se on seitsemän prosenttia kaikista kunnan päivähoidossa olevista lapsista. Kuten kaikkia peruspalveluita, myös vuorohoitoa kehitetään kokoajan, jotta se vastaisi mahdollisimman monen perheen tarpeita. (Kasvun kumppanit i.a.)

Laki lasten päivähoidosta määrittelee suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan perustan. Laki velvoittaa kuntaa järjestämään kaikille päivähoitoikäisille lapsille päivähoitopaikan vanhempien näin toivoessa. Vuorohoitoa koskevaa lainsäädäntöä ei ole erikseen, joten jokainen kunta määrittelee itse sekä vuorohoidon että vuorohoitoa koskevat linjaukset. Laki kuitenkin velvoittaa kuntia järjestämään päivähoitoa niin, että se tarjoaa lapselle hoidon ja kasvatuksen sellaisina vuorokauden aikoina kun sitä tarvitaan. (Laki lasten päivähoidosta 36/1973, 2. §; 11. §)

3.2 Varhaiskasvatuspalvelut lapsiperheitä tukemassa

Lapsen oma perhe on lapsen tärkein kasvuympäristö. Perhe voi olla hyvinkin monenlainen. Perheitä ovat esimerkiksi kahden vanhemman perheet, yhden vanhemman perheet, uusioperheet ja adoptioperheet. Lapsen kannalta oleellisinta on kuitenkin perheen toimivuus. Oleellisia asioita ovat lapsen perustarpeista huolehtiminen sekä lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus. Lapsi

viettää suuren osan päivästä varhaiskasvatustilanteiden piirissä. Varhaiskasvatus palveluiden järjestelyillä sekä kasvatuskäytännöillä on suuri merkitys lapsen kehitykselle ja kasvulle. Lapsen ympäristöjen, kodin ja varhaiskasvatuksen vuorovaikutusta pidetään erittäin tärkeänä. (Vilen, Vihunen, Vartiainen, Siven, Neuvonen & Kurvinen 2006, 207.)

Vanhempien tulisi kertoa erosta varhaiskasvatuksen henkilökunnalle mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tietoisuus muutoksista perheessä auttaa henkilökuntaa ymmärtämään sekä lasta että perhettä. Henkilökunta ei saa tiedustella perheen asioista lapselta, vaan kaikki tieto on tultava vanhemmilta. Vanhempien ei välttämättä ole helppoa kertoa erosta päivähoitossa ja moni saattaa kerätä pitkään rohkeutta ottaakseen asian puheeksi. Asian kertomista ja avoimuutta helpottavat luottamuksellinen suhde vanhemman ja henkilökunnan välillä. Työntekijän täytyy kunnioittaa vanhempien halua ja tapaa kertoa erosta heille. Työntekijänä tehtävänä on mahdollisesti rohkaista vanhempia kertomaan lapselle tai asettua lapsen puolelle puolustamaan hänen oikeuksia. Työntekijän on vanhempien erotilanteissa kuitenkin muistettava oman työn rajat ja oma perustehtävä. Mikäli havaitaan, että perhe tarvitsee enemmän apua, kuin resurssit päivähoitossa mahdollistavat, on perhe ohjattava tarvittavan avun piiriin. Vanhempia voi rohkaista hakemaan apua ja tukea vaikeassa tilanteessa. (Koskela 2008, 31-33.)

3.3 Ammatilaislähtöisyydestä kohti perhelähtöisyyttä

Päivähoitopalvelut ovat kovassa murroksessa ja muutoksia tulee paljon. Ennen vallalla oli ammatilaislähtöisyys, nyt se on vaihtunut perhekeskeisyydeksi ja perhelähtöisyydeksi. Ammatilaislähtöiseen varhaiskasvatukseen ei kuulunut perheiden tukeminen. Ammatilaislähtöisyydessä varhaiskasvattaja oli enemmänkin asiantuntija, joka tiesi koulutuksensa kautta mitä lapsi tarvitsee. Perhelähtöisyys sekä perhekeskeisyys ovat syrjäyttäneet ammatilaislähtöisyyden. Perhelähtöisessä ja perhekeskeisessä varhaiskasvatuksessa ammatillisuudessa on molempien osapuolien asiantuntijuutta. Lasten hoidon ja kasvatuksen lisäksi päivähoitossa pyritään tukemaan koko perhettä tarpeiden mukaan. Päi-

vähoidossa kaikki varhaiskasvattajat osallistuvat yhteistyön toteuttamiseen arjessa. Tavoitteena on, että jokaisen perheen yksilölliset toiveet ja tarpeet otetaan huomioon ja yhteistyökäytännöt suhteutetaan niihin. Tavoitteena on, että tietoja vaihdetaan, toimintaa suunnitellaan yhdessä, kehitetään päivähoiton laatua ja vahvistetaan perheiden sosiaalisia verkostoja. (Vilen ym. 2006, 207–208.)

3.4 Kasvatuskumppanuus ja yhteistyö vanhempien kanssa

Varhaiskasvatuksessa kasvattajien ja vanhempien välinen yhteistyö sisältää kaiken heidän välillään tapahtuvan vuorovaikutuksen ja toiminnan. Yhteistyö käsitteenä on laaja ja se on saanut rinnalleen muita käsitteitä kuvaamaan ja konkretisoimaan sen yhteistyön sisältöä ja merkitystä. (Koivunen 2009, 151.)

Yhteistyötä työntekijöiden ja lapsen vanhempien välillä varhaiskasvatuksessa kutsutaan kasvatuskumppanuudeksi. Varhaiskasvatuksen opetussuunnitelman perusteissa määritellään kasvatuskumppanuus. Kasvatuskumppanuudella varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan henkilökunnan ja lapsen vanhempien tietoista sitoutumista toimimaan yhteistyössä ja yhdessä lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen prosessien tukemisessa. Edellytyksenä kasvatuskumppanuuden toteutumiselle on keskinäinen luottamus, kunnioitus ja tasavertainen suhde, jossa kuunnellaan aidosti ja jossa kummallakin on oikeus tuoda omia ajatuksiaan esille. (Vilen ym. 2006, 208.)

Kasvatuskumppanuudessa tavoitteena on, että vanhempien näkemykset, mielipiteet ja toiveet sisällytetään heti lapsen hoitopolun alusta alkaen osaksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa, sen toteutumista ja varhaiskasvatus polkua. Kasvatuskumppanuudessa toteutetaan neljää osa-aluetta. Kasvatuskumppanuuden neljä ohjaavaa periaatetta ovat kuuleminen, kunnioitus, luottamus ja dialogi. Kuuleminen ei ole taito, se on suhde toiseen ihmiseen. Kuuntelijana tulee luoda luottava, turvallinen ja myönteinen ilmapiiri. Työssä perheiden parissa kunnioitus näkyy ajatuksina ja tekoina, avoimuutena ja myönteisyytenä. (Kalliala 2011, 11–17.)

Kaikissa kohtaamisissa tulee osata kohdata erilaiset perheet hyvin ja hyväksyä perheiden arvot, vaikka ne eivät olisi linjassa omien arvojen kanssa. Kunnioitus helpottaa hyväksymistä ja ymmärrystä kaikkia kohtaan. Kasvatuskumppanuudessa kunnioitus luodaan myönteisyydestä käsin. Omalla toimimisella, puhumalla rehellisesti ja avoimesti voi osoittaa kunnioitusta ja luoda kunnioittavaa ilmapiiriä. (Kalliala 2011, 11–17.)

Kasvatuskumppanuudessa luottamus on erittäin tärkeä osa, perheet antavat sen kalleimman aarteen päivähoitohenkilökunnan hoidettavaksi. Luottamus rakentuu kuulemisen ja kunnioituksen periaatteista. Sitä ei voi luoda niin sanotusti sormia napsauttamalla, vaan se syntyy ajan kanssa yhteisistä kohtaamisista ja vuoropuhelusta. Luottamus rakentuu päivähoidon työntekijöiden ja lapsen suhteesta ja sen syntymiseen vaikuttaa päivähoitohenkilökunnan tietämys ja tuntemus lapsesta. Kun henkilökunnalla on sensitiivinen suhde lapseen, syntyy luottamusta ja turvallisuutta. Kasvatuskumppanuudessa pitää ottaa huomioon vanhempien toiveet ja antaa heille rajojen raameissa mahdollisuus vaikuttaa päivähoitoon. Näin luodaan luottamusta. (Kalliala 2011, 11–17.)

Kasvatuskumppanuudessa dialogi on avain kuulemisessa. Vain kuuleva vuoropuhelu synnyttää aitoa vuoropuhelua ja siinä täytyy olla kaikille tilaa tulla näkyväksi omilla ajatuksillaan. Dialogi toteutuu tasa-arvoisessa puheessa, sellaisessa puheessa, jossa toisen tietämys ei ole merkityksellisempää ja arvokkaampaa kuin toisen. Dialogissa pyritään luomaan yhteistä ymmärrystä ja sovitamaan yhteen erilaisia tulkintoja. Keskustelussa pyritään sellaiseen tilanteeseen, jossa on ydin ja siinä ei valita puolia. Jotta dialogi toteutuu parhaiten, työntekijä tarvitsee kosketuksen sisäiseen maailmaansa ja sisäiseen lapseensa. (Kalliala 2011, 11–17.)

Lapsen ensisijainen kasvatusoikeus- ja vastuu kuuluu lapsen vanhemmille. Lapsen vanhemmilla on tietoa lapsen aiemmista vaiheista, elämästä ja siitä, minkälainen on lapsen kotikasvu ympäristö. Varhaiskasvatushenkilökunnalla taas on tietoa lapsesta kokonaisvaltaisesti, lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa sekä lapsiryhmän toiminnasta. Varhaiskasvatushenkilökunnalla on vas-

tuu luoda edellytykset tasa-arvoiselle yhteistyölle sekä kasvatuskumppanuudelle. (Vilen ym. 2006, 208-209.)

3.5 Moniammatillinen työ varhaiskasvatuksessa

Moniammatillisuus luonnehtii suomalaista päivähoitoa. Tämä tarkoittaa sitä, että päiväkodeissa työskentelee erilaisen koulutuksen saaneita henkilöitä yhdessä erilaisissa tehtävissä, esimerkiksi lastentarhanopettaja, sosionomi ja lähihoitaja muodostavat yhdessä moniammatillisen tiimin. (Karila & Nummenmaa 2001, 7-8.) Sosionomi tuo moniammatilliseen tiimiin sosiaalipedagogista, yhteisöllistä sekä yhteiskunnallista osaamista (Talentia i.a). Koko varhaiskasvatushenkilökunta muodostaa yhdessä moniammatillisen yhteisön. Tänä päivänä moniammatillisuus on varsin ajankohtainen asia ja päivähoidon laadun tulisi olla huippuluokkaa. Yksi päivähoiton laatuun kiistatta vaikuttava asia on henkilöstön ammattitaito. On mietittävä, minkälaista osaamista päivähoitossa on ja millä tavoin se vastaa työssä tapahtuneita muutoksia. (Karila & Nummenmaa 2001, 7-8.)

Moniammatillisuus ei sinänsä ole arvo, vaan kaikista olennaisinta on se millä tavoin moniammatillinen työskentely auttaa päiväkotiyhteisöjä laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttamisessa (Karila & Nummenmaa 2001, 7-8). Moniammatillisuudella tarkoitetaan päivähoitossa eri asiantuntijoiden yhteistyötä ja yhdessä työskentelyä ryhmissä. Sen tarkoituksena on saavuttaa jotain sellaista, johon yksi ihminen ei pysty yksin. Päivähoitossa moniammatilliseen työryhmään kuuluvat lastenhoitajat, lastentarhanopettajat, sosionomit ja erityislastentarhanopettajat. Usein tehdään myös yhteistyötä muiden toimijoiden kuten esimerkiksi eri terapeuttien, neuvolan tai psykologien kanssa. (Karila & Nummenmaa 2001, 75.) Moniammatillisuus tarjoaa uudenlaisen mahdollisuuden päiväkotityön kehittämiseen. Moniammatillisuus mahdollistaa kaikkien työntekijöiden näkökulmien arvostamisen, mutta se tuo kuitenkin mukanaan selkeästi esille tarpeen kirkastaa sitä erityisosaamista, jota eri työntekijöillä ja ammattiryhmillä on tarjottavana päiväkotiyhteisön yhteiseen toimintaan. (Karila & Nummenmaa 2001, 41.)

4 VANHEMPIEN ERO LAPSIPERHEESSÄ

Lapsiperheissä tapahtuvat vanhempien avo- ja avioerot ovat tänä päivänä yleisiä. Yhä useamman lapsen perhe hajoaa ja vanhemmat eroavat lapsen ollessa vielä pieni. (Koskela 2008, 3.) Suomessa vuonna 2008 vanhempien eron koki noin 30 000 lasta (Kääriäinen, Hämäläinen & Pölkki 2009, 11). Vaikka erot ovat tänä päivänä tulleet jo tavallisiksi, ei se muuta sitä tosiasiaa, että vanhempien ero on edelleen suuri riski lapselle (Koskela 2008,3).

Vanhempien erotessa heidän rinnalla ja tukena vastuuta lapsen hyvinvoinnista ja terveestä kasvusta sekä kehityksestä ottavat neuvolan henkilökunta, päivähoidon ja koulun työntekijät. Vanhempien ero ei kuitenkaan aina tuo tullessaan perheeseen vaikeuksia. Peruspalveluissa kuten varhaiskasvatuksessa työskentelevät ammattilaiset kohtaavat tänä päivänä työssään väistämättä myös perheitä, joissa vanhempien ero on tuonut perheeseen vaikeuksia. Lapsen vanhempien ristiriidat, kodin tulehtunut ilmapiiri ja vanhempien eron väistämättä mukanaan tuomat muutokset heijastuvat lapseen myös kodin ulkopuolella. On haastavaa toimia varhaiskasvatuksen ammattilaisena kun työntekijä saatetaan ottaa tuomariksi vanhempien erossa. Työntekijän työskentelyyn tuo haastetta, kun mietitään miten kyseisissä tilanteissa tulisi toimia. Lapsi tarvitsee ymmärrystä työntekijöiltä perheen erotilanteessa. (Koskela 2008, 3.)

Vaikka varhaiskasvatuksen työntekijöiden perustyönä ei ole eroauttaminen, mietityttävät ne asiat kuitenkin työntekijöitä. Varhaisen tuen työntekijät, esimerkiksi varhaiskasvatusammattilaiset, ovat merkittävässä asemassa tukiessaan vanhempia ja lapsia sekä he ohjaavat heitä mahdollisesti avun piiriin. Lapsiperheiden erot aiheuttavat ja herättävät siis paljon ajatuksia työntekijöissä. Varhaiskasvatushenkilöt pohtivat usein, miten tukea lasta ja vanhempia silloin, kun vanhemmat suunnittelevat eroa tai eroavat. Lisäksi he voivat pohtia ovatko perheessä tapahtuvat eroon liittyvät asiat perheiden yksityisasiasia, johon ei tule puuttua. (Koskela 2008, 5.)

4.1 Lapsi ja vanhempien ero

Vanhempien ero ei suoranaisesti vaikuta lapseen. Sen sijaan merkityksellistä lapsen kannalta on se, miten ero hoidetaan tai toteutetaan. Tärkeää lapsen kannalta on myös se minkälaiseksi muodostuvat vanhempien keskinäiset välit eron jälkeen. Lasta ei voida sulkea vanhempien erossa ulkopuolelle. Kun vanhemmat eroavat, koskettaa se aina koko perhettä. Usein aikuiset ajattelevat, että lapsi ei tiedä mitä perheessä on meneillään. Yleensä lapset ovat kuitenkin hyvin tietoisia siitä, mitä perheessä on tapahtumassa. Lapsi ei välttämättä ymmärrä tarkalleen mitä on tapahtumassa, mutta lapsi voi nähdä tilanteen ahdistavana, hämmennystä, pelkoa ja pahaa oloa aiheuttavana tapahtumana. Vastuu vanhempien erosta lapselle kertomisessa on vanhemmilla. Lapselle tulisi kertoa vanhempien erosta rehellisesti ja suoraan. (Koskela 2008, 21.)

Jokainen lapsi kokee iästään huolimatta vanhempien eron omalla tavallaan yksilöllisesti. Lapsen iästä riippumatta on tärkeää, että tietyt perusasiat selviävät lapselle. Näitä ovat esimerkiksi se, että vanhempien erosta huolimatta heidän rakkaus lasta kohtaan ei muutu, lapsi itse ei ole syyllinen vanhempien eroon ja, että lapsella on lupa kokea omia tunteitaan, joita vanhempien ero herättää. Lapsi tulisi aina huomioida erityisesti vanhempien erossa. (Koskela 2008, 21.)

Alle kouluikäisten lasten on vaikea vielä kuvata tai kertoa omista tunteista, joita ero herättää. He saattavat ilmaista tunteitaan monilla tavoin. Joku voi oireilla vatsakivuilla, toinen päänsäryllä, lapsen käytös saattaa muuttua tai kehitys saattaa taantua. Jotkut lapset saattavat käyttäytyä kiltisti, jopa vanhempiaan lohduttaen, toivoen samalla, että vanhemmat palaisivat yhteen. Heidän kanssa vanhempien eroa tulisi käsitellä esimerkiksi satujen, kertomusten tai leikin avulla. (Koskela 2008, 23–24.)

5 LAPSEN TUKEMINEN VANHEMPIEN EROSSA

Vanhempien erotessa ero hämmentää myös lasta. Lapsen on usein vaikea käsitellä mitä tapahtuu ja miksi vanhemmat eroavat. Lapsi on saattanut kuvitella, että perheessä on kaikki hyvin, ja pohtia eron tullessa, että miksi vanhemmat tekevät kaikkea vaikeaa. Riidat ja vanhempien keskinäisten välien muutokset eivät anna samaa viestiä lapselle kuin vanhemmille itselleen. Lapselle riittää usein, että arki kotona jatkuu samanlaisena kuin ennenkin. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 36-37.)

Yhteisen puheen puute ja yllätyksellisyys ovat vahingollisia asioita lapselle. Lapset osaavat taitavasti tunnustella perheen arjessa, mutta lapset pystyvät harvoin ennakoimaan ja ymmärtämään mitään sellaista mitä eivät ole ennen kokeneet. Pelkästään eroamisen käsite, saattaa olla lapsen mielestä erilainen kuin vanhemman. Lapsi saattaa kokea sen vanhemman eroavan, joka muuttaa pois yhteisestä kodista. Ero saattaa olla lapselle todellinen vasta sitten kun toinen vanhemmista muuttaa pois. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 38.)

On tärkeää, että lapsi pidetään mukana vanhempien eroprosessissa, vaikka se saattaa tuntua raskaalta. Vaikka vanhempien voimavarat saattavat olla vähissä, ei lasta kuitenkaan saa jättää yksin selviytymään hämmennyksestä, jonka vanhempien ero aiheuttaa. On parempi kertoa lapselle esimerkiksi, että kukaan ei oikein tiedä, missä mennään, mutta kaikki järjestyy. Tämä on parempi vaihtoehto kuin se, että lapselle ei anna mitään sanoja tai selityksiä tilanteessa. Epätietoisuus ja hämmennys voivat olla lapselle tunteita, joita lapsi käsittelee ensimmäistä kertaa. Lapset ovat myös taitavia kuvittelemaan tai arvailemaan tilanteita. Voidaan todeta, että mitä vähemmän lapselle tilanteesta kerrotaan tai jutellaan, sitä enemmän lapsi arvailee ja kuvittelee. Lapsi voi itse kehitellä mielikuvituksissaan syytä vanhempien erolle. Tästä syystä on tärkeää, että lapselle kerrotaan eron syy lapsen ikätason mukaisesti. Liian vaikeita ja aikuismaisia selityksiä erolle ei kannata antaa. Lapsen kannalta on myös tärkeää kertoa, miksi vanhemmat eroavat, miksi he eivät voi enää asua yhdessä ja miksi näin tapahtuu. Lapsen kannalta on myös tärkeää kertoa hänelle, että kaikesta huolimatta kumpikaan vanhemmista ei lakkaa rakastamasta lasta, eivätkä he häviä lapsen

elämästä, edellyttäen tietysti, että näin ei myöskään tapahdu. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 39-40.)

5.1 Lasta suojaavat tekijät vanhempien erossa ja lapsen terve omanarvontunne

On olemassa asioita, tapoja ja keinoja, joiden avulla vanhemmat voivat suojata lasta erotilanteessa. Lapset ovat rutiinien ystäviä. Elämäntilanne muutoksien kanssa aiheuttaa lapsissa usein hämmennystä ja epätietoisuutta. Ehjä ja lapsen ikätason mukainen arki toimii lasta suojaavana tekijänä. Mitä vähemmän vanhempien erosta aiheutuu käytännön muutoksia lapsen elämään, sen parempi. Arkisten rutiinien palautuminen ehjäksi auttaa lasta selviytymään vanhempien erosta ja sen tuomista muutoksista. Kun arki perheessä palaa ennustettavaksi ja ennakoitavissa olevaksi, se eheyttää lasta. Jos lapsi lakkaa kantamasta huolta vanhempien selviytymisestä erossa ja palaa elämään tavallista, oman ikätason vastaavaa elämää, on eroprosessi tällöin voitonpuolella. Vanhempien erossa lasta suojaa myös se, että lapsi oivaltaa, että hänellä on oikeus elää tavallista lapsen elämää ja hän kokee saavansa siihen apua tarvittaessa aikuisilta. Tämä tarkoittaa siis lapselle oikeutta kasvaa hänen omassa asemassaan. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 50-51.)

Erotilanteessa vanhemmat saattavat alkaa usein pelaamaan ihmissuhteilla. Saatetaan ajatella, että kun sinä teit noin, minä teen sitten näin. Mikäli vanhemmat alkavat toimimaan näin, on lapsi pidettävä ulkopuolella. Jos tässä onnistutaan, suojaa se lasta tilanteessa. Erotilanteissa vanhemmat saattavat alkaa esittämään lapselle eroon tai toiseen vanhempaan liittyviä kysymyksiä, jolloin lapsi saattaa esimerkiksi vetäytyä tai hiljentyä. Lapsen tehtävä ei ole olla viestin viejänä vanhempien välillä, heidän on ymmärrettävä, että se ei ole lapsen tehtävä. Lapsen kannalta on myös tärkeää, että hän saa jakaa vaikeat kokemukset ja hän saa tuntea, eikä ei ole niiden kanssa yksin. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 51-52.) Toimiva ihmissuhdeverkosto lapsen ympärillä on lapsen kannalta suojaava tekijä, sillä lapsi tarvitsee turvallisia aikuisia ympärilleen (Niemelä & Kääriäinen 2008, 57).

Omanarvontunne on tunne, jolloin ihminen kokee, että on arvokas itsessään, eikä anna muiden kohdella häntä miten tahansa. Omanarvontunne on syvempi kuin itsetunto, joka on enemmän tilannesidonnainen. Lapset hakeutuvat usein vanhempien erotilanteissa aikuisen syliin ja läheisyyteen. Tämä lisää lapselle omanarvontunnetta, kun lapsi saa tunnetta, että hän on arvokas jo itsessään. On tärkeää, että lapseen ja hänen ajatuksiin suhtaudutaan erossa kunnioittavasti. On hyvä muistaa, että lapsen maailma on erilainen kuin aikuisten ja näin ollen lapsi saattaa kokea eri asiat ongelmiksi. Lapsi havaitsee myös miten ympäristön ihmiset suhtautuvat häneen ja hänen koko perheeseensä. Lapsen kannalta on tärkeää, että vanhempien erosta huolimatta häneen ja hänen perheeseen suhtaudutaan kunnioittavasti. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 52.) Lapsella on sopeutumiskykyä ja kyky vastaan ottaa muutoksia, ne suojaavat lasta. On tärkeää, että lapsi saa tuoda erossa esille oman itsensä ja omat tarpeensa. Se voi mahdollisesti edesauttaa muutosta. (Niemelä & Kääriäinen 2008,53.)

6 PERHETYÖ

Erilaisissa elämäntilanteissa esimerkiksi eroamassa olevien perheiden tarpeet ja ongelmat tulevat yhä monimutkaisemmiksi ja tämä näkyy eri tavalla eri palvelualoilla. Perheiden tukemisessa uudessa tilanteessa tulisi käyttää vuorovaikutuksellista ja moniammatillista yhteistyötä, perheiden elämäntilanteen ymmärtämistä sekä heidän tulisi saada varhaista tukea uudessa tilanteessa. On havaittu, että pienten lasten perheet ottaisivat apua ja tukea vastaan ajoissa, jos matalankynnyksen paikkoja olisi enemmän tarjolla. (Häggman-Laitila 2006,9.)

Perhetyön peruslähtökohta on perheiden elämästä lähtevät tarpeet. Perhetyö pohjautuu sosiaalivaltion välittämisen ja huolehtimisen periaatteisiin. Perhetyön yhtenä tunnusmerkkinä voidaan pitää sitä, että se on työtä, jota tehdään lähellä perheen arkielämää. (Rönkkö & Rytönen 2010, 27.) Perhetyö on työntekijän ammatillista sekä tavoitteet sisältävää työskentelyä perheen tukemiseksi erilaisissa elämäntilanteissa. Perhetyö on kontekstisidonnaista ja se muodostuu sen mukaan missä, millaisessa tilanteessa ja mihin tavoitteisiin työllä pyritään. Perhetyöllä on kuitenkin erityinen tehtävä, perheen tukeminen muutoksessa, esimerkiksi vanhempien erotessa. Perhetyöntekijä on ammattinimike, mutta perhetyö on työmenetelmä ja lähestymistapa. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistelä & Virolainen 2012, 12-13.)

Perhetyökäsitettä käytetään paljon, mutta sille ei ole tarkkaa ja yksiselitteistä määritelmää. Yksi perhetyön määrittelytapa on menetelmien ja työotteen mukaan tehtävä jaottelu. Nykyään perheiden tukemisessa haetaan tilanteisiin tavallisesti ratkaisuja kyseisen perheen omista tarpeista ja voimavaroista. Koska perhetyö sana muodostuu sanoista perhe ja työ, voidaan sanojen avulla hyvin määritellä työn kohde eli perhe. (Koivula 2004, 85.)

6.1 Ennaltaehkäisevää perhetyötä päivähoitossa

Ennaltaehkäisevän perhetyön tärkeimpänä tavoitteena on ylläpitää perheen hyvinvointia sekä ennaltaehkäistä perheen elämässä esiintyviä riskejä elämän muutostilanteissa. Tehtävänä on auttaa perhettä löytämään heidän omat voimavarat ja tukea perhettä heidän arjessa. Ennaltaehkäisevässä perhetyössä painottuu perheiden tukeminen jo siinä vaiheessa, kun ongelmat ovat vielä pieniä. Tämä työskentelytapa on koettu palkitsevaksi, koska muutosta saadaan usein aikaan lyhyenkin ajan kuluessa. Ennaltaehkäisevää perhetyötä voidaan tarjota esimerkiksi päivähoitosta. (Järvinen ym. 2012, 72-73.)

Ehkäisevän työn merkitys lasten hyvinvoinnille olisi saatava tulevaisuudessa sekä kunta että valtiopäättäjien tietoisuuteen. Ennaltaehkäisevätyö on moniammatillista työtä, ja sen johtamista sekä koordinoimista olisi vahvistettava. Peruspalveluissa on ehkäiseväntyön painopiste. Lasten ja heidän perheiden olisi saatava tarvitsemaansa apua ajoissa. Myös esimerkiksi varhaiskasvatustilanteilla tulisi vahvistaa moniammatillista työtä. (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2011, 19.)

Yksi ennaltaehkäisevä tukimuoto perheille on päivähoiton perhetyö, jota toteutetaan osana varhaiskasvatustilanteita. Päivähoiton perhetyössä yhdistyvät päivähoiton keskeiset asiat sekä yksilöllinen perhetyö. Tämän työn lähtökohtana on lapsi ja hänen hyvinvoinnistaan aiheutuva huoli. Vanhempien erossa lapsi reagoi omalla tavallaan ja sekä vanhemmat että varhaiskasvatustilanteidenkunta voivat olla huolissaan lapsen hyvinvoinnista. (Järvinen ym. 2007,40.) Päivähoitossa tehtävä perhetyö on avoimuuspalvelua. Avoimuus perhetyö luokitellaan lähinnä arjessa mukana kulkemiseksi ja sen tavoitteena on perheen elämänhallinnan paraneminen esimerkiksi vanhempien erossa. Vanhempien ero voi olla avoimuuspalvelun perhetyöhön perusteena päivähoitossa. (Koivula 2004, 84.)

Varhaiskasvatustilanteiden piirissä olevat lapset ja heidän perheet ovat helposti autettavissa. Varhaiskasvatustilanteissa päivähoito on peruspalvelua, jossa perheiden kohtaaminen on kaikin puolin luontevaa. Perhetyön päivähoitossa

pyrkii auttamaan lasta ja perhettä ajoissa oikea-aikaisesti. Päivähoidon perhetyö keskittyy lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen tukemiseen sekä koko perheen auttamiseen. Sen tarkoituksena on myös antaa tukea ja uusia työtapoja varhaiskasvatusammattilaisille. Lapsiperheille päivähoidon perhetyö olisi helppo sekä nopea auttamisen väylä. (Huisko 2006, 37.)

Varhaiskasvatuspalveluiden koetaan olevan erityisasemassa, koska sieltä käsin voidaan nähdä ja arvioida lapseen liittyviä asioita. Perhetyön päivähoidossa koetaan olevan ensisijaisesti päiväkodin ja vanhempien välistä yhteistyötä. Päivähoidossa uskotaan huomattavan, mikäli lapsella on jokin hätä tai hän voi huonosti. Näin ollen päiväkodin roolia perheen tilanteen arvioinnissa pidetään tärkeänä. Perhetyön tekeminen varhaiskasvatuspalveluissa päivähoidossa nähdään palveluna, joka on kaikille saatavissa sekä perhettä lähellä olevana. On havaittu, että päiväkotia koetaan matalankynnyksen paikkana, koska siellä vanhempien on helppo puhua asioista, esimerkiksi erosta. Olisi tärkeää, että päivähoidossa tehtävä perhetyö olisi kaikille perheille suunnattua toimintaa, jolloin siinä säilyy tänä päivänä tärkeä asia, ennaltaehkäisevä työote. (Koivula 2004, 88-90.)

7 TEEMAHAASTATTELU

7.1 Teemahaastattelu

Teemahaastattelua käytetään usein silloin, kun työn aihe on arka (Metsämuuronen 2005, 226). Teemahaastattelussa vastaukset perustuvat haastateltavan henkilön omiin kokemuksiin ja teemahaastattelussa ei tiedä ennakkoon millaisia vastauksia tulee saamaan. (Hirsjärvi & Hurme 2000,35.) Valitsin opinnäytetyöni aineiston keruumuodoksi teemahaastattelun, koska oli tärkeää, että vastaukset perustuvat haastateltavien omiin kokemuksiin ja heidän kokemuksiin tilanteisiin.

Teemahaastattelun hyvänä puolena pidetään myös sitä, että sen avulla pystyy joustavasti huomioimaan haastateltavat ja heiltä saa kerättyä tietoa eri tilanteissa. Tässä haastattelumuodossa haastatteluaiheiden järjestystä voi tarvittaessa muuttaa ja se antaa mahdollisuuden tehdä myös tulkintoja. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 200–201.) Haastattelumenetelmänä teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä. Tälle on ominaista, että jokin näkökulma haastattelusta on päätetty ennakkoon, mutta kuitenkin kaikkia ei ole. Teemahaastattelussa haastattelut kohdennetaan haastateltaviin niin, että he ovat kokeneet tietynlaisen tilanteen. Tässä työssä tietynlainen tilanne on eroperhe ja heidän kohtaaminen päivähoitossa. Teemahaastattelu suunnataan siis haastateltavan kokemukseen ja sen avulla voidaan tutkia myös erikseen yksilön ajatuksia, kokemuksia sekä tunteita. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47–48.)

7.2 Haastattelu ja käytännön toteutus

Haastattelu itsessään on sosiaalinen puhetilanne. Se on haastattelijan ja haastateltavan välinen vuorovaikutustilanne, joka perustuu kielen käyttöön. Tutkimuksen kohteena on se, mitä haastateltava sanoo. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 49-52.) Tutkimushaastattelulla on tietty tarkoitus, siinä haastattelijalla on se tietämättömän osapuoli ja haastateltavalla on tietoa kyseisestä asiasta (Ruusuvoori & Tiittula 2005,22). Haastattelulajeja on olemassa monenlaisia. Tilanne voi olla

ryhmähaastattelu tai yksilöhaastattelu. Yksilöhaastattelu on menetelmistä yleisempi ja sitä käytin myös tässä työssä. Tämä menetelmä on aloittelevalla haastattelijalle parempi. (Hirsjärvi & Hurme 2000,61.) Itse koen myös, että yksilöhaastattelulla saan paremmin asioita esille ja jokainen haastattelutilanne tulee olemaan yksilöllinen.

Haastattelujen ajankohta ja paikka tulee sopia erikseen jokaisen haastateltavan kanssa hyvissä ajoin. Haastattelun voi halutessaan pitää valitsemassaan paikassa. Optimaalisin haastattelupaikka on sellainen, missä kommunikointi haastattelevan ja haastateltavan välillä olisi mahdollisimman häiriötöntä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 73-74.) Haastattelin neljää eri henkilöä työtäni varten. Sovin ajankohdan ja paikan yksilöllisesti jokaisen haastateltavan kanssa. Haastattelu-aika oli yksilöllinen ja jotta sain kuvaa suurin piirtein käytetystä ajasta, suoritin yhden harjoitushaastattelun. Haastattelut kestivät noin tunnin ajan ja kommunikointi haastattelun aikana oli pääasiassa häiriötöntä.

Tallensin haastattelut nauhurille. Haastattelun tallentaminen on olennainen osa teemahaastattelua. Haastattelijan tulee aina kertoa haastateltavalle, miksi nauhoittaa haastattelut, miten nauhoituksia tullaan käyttämään, miten niitä säilytetään ja miten nauhoitetut haastattelut tullaan hävittämään. (Mäkinen 2006,94.) Haastattelun nauhoittamiseen tulee saada aina haastateltavan lupa. Hoidin tämän lupa-asian kysymällä haastattelun alussa asiaa haastateltavalta. On tärkeää, että haastateltava tietää, että haastattelijan ja haastateltavan suhde on luotamuksellinen ja haastateltavan tulee myös tietää tarkasti mitä tietoja kirjataan ylös ja mihin tietoja tarvitaan sekä käytetään. On eettisesti tärkeää, että haastateltava tietää edellä mainitut asiat.

7.3 Oma roolini haastatteluissa tutkijana

Hyvän haastattelijan tunnistaa siitä, että hän tuntee aihepiirin ja tietää tarkoituksen haastattelulle. Haastattelijan tulee olla selkeä ja esittää haastateltavalle selkeitä, yksinkertaisia kysymyksiä. Haastattelijan tulee tiedostaa hyvin oman käyttäytymisensä vaikutukset haastateltavaan. Haastattelijan tulee osoittaa haasta-

teltavalle, että hän suhtautuu tutkimuksen tavoitteisiin vakavasti, hänen tulee herättää luottamusta ja olla herättämättä huomioita. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 68.) Haastattelijana koen suoriutuneeni haastatteluista hyvin, tätä edesauttoi vankka tietämykseni haastattelujen aihepiireistä sekä varhaiskasvatuksesta. Haastattelijana olin selkeä ja pyrin esittämään yksinkertaisia ja helppoja kysymyksiä. Koska teemojeni alla oli vain muutama lisäkysymys, olin valmistautunut esittämään niitä haastattelun edetessä lisää. Tämä osoittautui hyväksi asiaksi, koska näin haastatteluista tuli yksilöllisiä ja sain laajalti vastauksia.

7.4 Haastatteluiden teemat

Haastatteluissa oli kolme teemaa ja ne liittyvät kaikki vuoropäivähoitoon ja vanhempien eroon perheessä. Nämä kolme teemaa ovat eroperheet päivähoidossa, toiminta eroperheiden kanssa ja tarvittava tuki toimintaan eroperheiden kanssa. Lisäkysymyksiä *eroperheet päivähoidossa* teeman alla oli, näkyvätkö vanhempien erot perheiden arjessa ja miten ne näkyvät. Teeman *toiminta eroperheiden kanssa* alle lisäkysymyksiä oli, miten toimitte eroperheiden kanssa ja onko toiminnassa jotain erityistä eroperheiden kanssa. Kolmannen teeman *tarvittava tuki toimintaan eroperheiden kanssa* lisäkysymyksiä oli, mitä tukea kaipaisitte eroperheiden kohtaamiseen/ heidän kanssa työskentelyyn ja voisiko vuoropäiväkodissa tarjota enemmän tukea perheille? Nämä kolme teemaa ovat valikoituneet sen takia, että ne ovat suoranaisesti ne asiat joihin haluan tällä tutkimuksella vastauksen.

8 AINEISTON KERUU JA ANALYYSI

Haastattelin yhden vuoropäiväkodin henkilökunnasta neljää henkilöä luottamuksellisesti. Aloitin haastattelut viikolla 52, kun sain myönteisen päätöksen tutkimuslupaani. Sovin haastattelun henkilökohtaisesti haastateltavan kanssa. Haastattelut tein kahden päivän aikana ja tämä oli hyvä, koska näin aineisto pysyi tuoreessa muistissa. Pyysin lupaa nauhoittaa haastattelut ja tämän saatua, nauhoitin haastattelut ja haastattelun jälkeen litteroin jokaisen haastattelun. Varmistin haastattelun eettisyyden ja kerroin haastateltavalle, että haastattelussa ilmi tulevat asiat tulevat ainoastaan käyttöön tässä opinnäytetyössä. Kerroin myös, että haastatteluiden kaikki materiaalit hävitetään työn valmiiksi saamisen jälkeen.

Haastateltavat varhaiskasvatusammattilaiset olivat sekä lastentarhanopettajia että lastenhoitajia. Työkokemusta heillä oli 2 - 20 vuotta. He kaikki ovat työskennelleet vuorohoidossa pitkän ajan ja heillä kaikilla on siitä kokemusta. Haastatteluista ei ole tunnistettavissa henkilöä, joka haastattelun on antanut. Halusin pitää heidän henkilöllisyyden salassa.

Kun aineiston tuottamisen käytetään haastattelua, tuloksena on usein laaja ja moniaineksinen tekstimassa, jota voi lähestyä monilla eri tavoilla. Aineiston keruu eli haastattelut, siihen tutustuminen ja alustavien analyysien tekeminen kannattaakin aloittaa keskenään samanaikaisesti ja mahdollisimman varhain. Aineiston luokittelu, analysointi sekä tulkinta ovat kaikki toisiinsa liittyviä, mutta kuitenkin varsin erilaisia osatehtäviä. Pelkkä luokittelu ei vielä tarkoita aineiston analyysia, se on enemmän kerätyn materiaalin tuntemista ja haltuun ottamista. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 11-12.)

8.1 Haastatteluiden analyysi

Haastattelun analyysin vaiheet ovat kuvattu selkeästi vaihe vaiheelta. Ensimmäisenä tulee asettaa tutkimusongelma ja tarkentaa itselle tutkimuskysymyksiä

mihin hakee vastauksia. Tämän jälkeen on valittava tapa, jolla aineiston kerää ja kerättävä aineisto. Seuraavana aineistoa tulee järjestää, rajata ja siihen tulee tutustua perinpohjaisesti. Tämän jälkeen on tärkeää, että aineisto luokitellaan ja teemat löytyvät aineistosta. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 12.)

Olin päättänyt nauhoittaa haastattelut, oli minulla ensimmäisenä edessä haastatteluiden litterointi. Litterointi oli haastavaa, koska haastattelun kysymykset ja teemat sekoittuivat toisiinsa, niin kuin usein teemahaastatteluissa saattaa käydä. Oli kuitenkin tärkeintä saada kaikki tarpeellinen tieto kirjattua.

Aloin tutkia haastatteluja heti, kun olin saanut kaikki haastattelut litteroitua. Pohdin paljon kokoamaani aineistoa. Haastattelun aineiston ensi tutustumisessa käy usein niin, että haastattelija katsoo hieman hämmentyneenä kokoamaansa aineistoa. Tällaista tästä nyt tuli? Vastaako tämä materiaali ollenkaan niihin kysymyksiin, joita minulla oli tutkimuksen alussa? (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 9.) Kävin aineistoa useasti läpi ja pohdin mainitsemiä kysymyksiä. Aineisto näyttäytyi minulle vieraana, sekavana ja hämmentävänä. Haastattelun kysymykset olivat mielestäni jotain aivan muuta kuin työni varsinaiset tutkimuskysymykset. Jatkoin haastattelujen tutkimista pohtimalla haastattelunmateriaalille kysymyksiä, joihin halusin vastauksen. Olin siis aloittanut nyt haastattelujen aineistoon tutustumisen.

Jatkoin aineiston parissa työskentelyä tekemällä luokittelua saamalleni materiaalille. Otin esille tutkimuskysymykseni ja ne kysymykset, joihin hain haastatteluilla vastausta. Tein tutkimusaineistolle laadullisen sisältöanalyysin. Sisältöanalyysillä pyrin luomaan selkeän kuvan tuloksista sekä saamaan selkeät ja luotettavat johtopäätökset. Aloitin sen pilkkomalla haastattelut pieniin osiin, käsitteellistin ne ja viimeisenä vaiheena järjestin ne uudelleen uudenlaiseksi kokonaisuudeksi. Aloin siis jaottelemaan, järjestelemään ja luokittelemaan vastauksia. Tein erilliset paperit jokaiselle tutkimuskysymykselle ja laitoin haastattelujen vastaukset eri tutkimuskysymysten alle. Laadullinen sisältöanalyysi oli hyvä, koska näin sain järjestettyä haastattelutulokset hyvin ja selkeästi. Tämä sujui helposti, vaikka aineisto näyttäytyi aluksi sekavana. Ennen aineiston varsinaista analysointia on aineistoon tutustuttava, se on järjestettävä ja luokiteltava (Ruu-

suvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 10). Aloitin siis aineiston purkamisen siihen laadullisella sisällönanalyysillä eli tutustumalla, luokittelemalla sekä järjestämällä vastaukset.

Vasta näiden vaiheiden jälkeen alkaa aineiston analysointi ja teemojen sekä ilmiöiden vertailu (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 12). Valinnan perustelut tulee johtaa tutkimuskysymyksiin ja tutkimuksen tavoitteisiin. On tärkeää osoittaa myös, että raja us on johdon mukainen. (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010,15.)

Kun olin saanut aineiston luokiteltua ja järjestettyä, aloitin analysoinnin. Kun aineisto oli järjestelty, näyttäytyi se selkeänä. Materiaali oli elänyt ja jäsentynyt selkeäksi ja kirkkaaksi. Tässä analysoinnissa pyrkimyksenäni oli päätyä onnistuneisiin tulkintoihin. Samaa haastattelutekstiä on mahdollista tulkita monista eri näkökulmista ja monin eri tavoin. (Hirsijärvi & Hurme 2011, 151.) Tutkimusaineiston analyysi on aina sidoksissa tutkimustehtävään, asiaan sekä aineiston keruutapaan. Ennen kun pystyin aloittamaan analysoimisen, arvioin uudelleen opinnäytetyöni tavoitteet sekä tutkimustehtäväni. Analyysin aikana yritin jatkuvasti vastata kysymyksiin, mitä alun perin halusin selvittää ja mietin tukeeko tämä asia sitä. Oli tärkeää varmistaa, että analyysi pysyy linjassa.

Haastattelun analysoinnin koin helpoksi, koska olin tehnyt hyvän pohjatyön ennen analysointia. Tulkitsin haastattelumateriaalia eri näkökulmista ja eri tavoin. Selkeänä sieltä kuitenkin nousivat kaikki kolme teemaani, joihin olin hakenut vastausta. Aineiston analysoimisen vaiheessa pyrin analysoimaan aineistoa ja tuloksia mahdollisimman objektiivisesti, jotta tutkimustulosten tarkastelu olisi mahdollisimman rehellistä eikä vain omaa näkemystäni asiasta. Pyrin pitämään oman ajatukseni vastauksista poissa ja onnistuin tässä mielestäni erittäin hyvin.

Aineiston analyysin jälkeen on vuorossa tulosten koonti ja tulkinta (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 12). Aineiston analyysin jälkeen tuloksien saaminen oli helppoa. Materiaali oli helppo kirjata tuloksiksi, koska olin tehnyt hyvän pohjatyön tulosten saamiseksi. Tulokset siis syntyivät mielestäni hyvin ja tulokset ovat monipuoliset. Kun aineisto on analysoitu ja tulokset ovat selvillä, on

mahdollista aloittaa teoreettinen dialogi, hahmottaminen, käytännön vaikutusten pohtiminen ja mahdollisen jatkotutkimuksen ideoiminen. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 12.) Jatkotutkimuksena mielestäni voisi toteuttaa kokeilun, jossa sosionomi työskentelisi perhetyöntekijänä vuorohoitopäiväkodissa ja kokeilun vaikutuksista tehtäisiin tutkimus kokeilun päätyttyä.

9 TULOKSET

Haastatteluiden yhtenä tuloksena voidaan todeta, että vanhempien avo- ja avioerot näkyvät vuoropäiväkodin arjessa ja haastateltavat kaipasivat tukea näissä tilanteissa. Haastatteluissa sivutaan käytännön asioita kuten lasten hakutilanteita. Haastateltavat kokivat hakutilanteet haastaviksi, koska aina ei tiedetty kuka lasta hakee ja kenelle lapsen saa luovuttaa. Arjessa on havaittu myös tilanteita, joissa toinen vanhempi kieltää varhaiskasvatushenkilökuntaa luovuttamasta lasta toiselle vanhemmalle, vaikka vanhemmilla on lapsen yhteishuoltajuus. Haastatteluissa myös nousi esille resurssien ja ammattitaidon puute erotilanteita puitaessa. Esille nousi myös lastensuojeluilmoitus ja sen tekeminen. Vuoropäiväkodista joudutaan näitä ajoittain tekemään ja siihen kaivataan ammattihenkilön apua. Avun saaminen perheille vuoropäiväkodista koettiin pääsääntöisesti hyväksi asiaksi, mutta pohdintaa tuli myös siitä, onko se oikea paikka tarjota apua. Sisennetyt lauseet ovat suoria lainauksia haastatteluista.

9.1 Eroperheiden kohtaaminen

Haastatteluiden vastauksista ilmenee, että perheissä tapahtuneet sekä tapahtuvat vanhempien avo- ja avioerot näkyvät vuorohoitopäiväkodin arjessa. Yksinhuoltajat ja uusioperheet ovat lisääntyneet. Vanhempien erot näkyvät vuoropäiväkodin arjessa hallinnollisissa seikoissa, kuten esimerkiksi tiedotusasioissa sekä siinä, kenelle lapsen saa luovuttaa. Vanhempien erot näkyvät myös lasten puheissa, heidän käytöksessä sekä vanhemmissa itsessään. Se, miten ne näkyvät, on yksilöllistä. Tähän vaikuttaa vanhempien yhteistyö, kommunikointi sekä perheen sisällä vallitseva ilmapiiri.

Siis näkyyhän ne erot täällä. Se on jotenkin lisääntynyt, se eroperheiden ja esimerkiksi vaikka yksinhuoltajien määrä.

Kun me kerran alettiin käydä läpi kenellä on eroperhe, niin niitä oli tosi paljon, tosi monta.

Lasten hyvinvoinnille perhesuhteiden epävakaus on huomattava riski. Erityisesti pientenlasten vanhempien erot ovat lisääntyneet ja se lisää huolen määrää. Lapsiperheiden eropalveluita tulisi kehittää ja niissä tulisi ottaa paremmin huomioon lapsen etu. (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2011, 38.)

Yleensä, jos se ero on ihan tuore, niin lapsi reagoi siihen jollain tavalla. Toiset sulkeutumalla, toiset taas häiriökäyttäytymisellä, jotkus on paljon kipeinä. Sit puheissa ilmenee, voi tulla sillei paljon asioita julki.

Jokainen lapsi kokee ja reagoi vanhempiensa eroon yksilöllisesti. Päivähoidonikäisen lapsen on vielä vaikea kertoa omista tuntemuksistaan, joita vanhempien ero hänessä herättää. He voivat ilmaista tunteitaan monilla tavoin. Toiset oireilevat sulkeutumalla, toiset vatsakivuilla. (Koskela 2008, 23-24.)

Kyllähän me sen lapsen ympärillä täällä pyöritään ja vanhemmat tulee siinä mukana. Sen lapsen hyvinvointia me täällä halutaan ja sen lapsen parasta.

Lapsen asema ja hänelle koituvat riskit vanhempien erossa tulisi ottaa tarkasteluun. Lapsen aseman sekä eropalveluiden nykytilan toimintoja tulisi kehittää asiakaslähtöiseen suuntaan sekä niin, että lapsen ääni saataisiin paremmin kuuluviin. (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2011, 39.)

Siis kyllä niitä on paljon, että ei tiedä tai muista et kuka hakee ja kenen viikko nyt on. Välillä lasta käytetään siinä välissä kun se ero on ollut hankala. Sit on tosi hankalaa, kun ei tiedä et mitä tehdä, jos äiti sanoo, että ette saa antaa sitä isälle ja isä tulee. On niit kaikkia lakijuttuja ja onko yhteishuoltajuus vai mikä. Ne on kyl hankalia.

9.2 Eroperheen kanssa yhteistyötä varhaiskasvatuksessa

Haastatteluiden vastauksista on havaittavissa, että välillä yhteistyö eroperheen kanssa on hankalaa. Tähän vaikuttavia asioita ovat esimerkiksi missä vaiheessa ero on, ovatko molemmat vanhemmat lapsen elämässä ja onko vanhempien eron vaiheet ja merkitykselliset asiat varhaiskasvatushenkilökunnan tiedossa.

On myös havaittu, että joissain vanhempien eroissa lasta käytetään pelinappulana vanhempien välillä. Haastatteluissa nousi esille myös varhaiskasvatuskeskustelut, joita käydään perheen kanssa noin kaksi kertaa vuodessa. Molemmat vanhemmat ovat tervetulleita keskusteluun ja tarvittaessa keskusteluita voidaan myös järjestää molemmille vanhemmille erikseen. Yhteistyön koettiin syntyvän pääasiassa lapsen lähivanhemman kanssa. Etäisemmän vanhemman kanssa yhteistyö jää vähemmälle. Eronneiden vanhempien perheiden kanssa ei vuoropäivähoidossa kuitenkaan toimita mitenkään erityisesti, jos lapsi voi hyvin ja perheessä on asiat kunnossa.

No mut sit jos käy ilmi jotenkin, että ollaan erottu, niin sit lähdetään miettimään miten se lapsi on reagoinu tai miten se tulee reagoimaan tähän ja miten vanhemmat on reagoinu ja kuinka ollaan yhteyksissä toisten kanssa. Sit pyritään välillä lukemaan rivien välistä kuinka myrskyisä se ero on ollut vai onko se ollut ihan sopuisa ja mitkä on lastenvalvojan käynnit. Mä haluisin kyl mielellään molempien kannat asioihin. Pääsääntöisesti täällä niinku äidit hoitaa, aina kyl mietityttää mikä se isän rooli on. Kuinka paljon se isä ehkä olis siinä jos sitä ei suljettaisi pois? ja kuinka paljon lapsia oikeesti käytetään siinä välissä pelinappulana?

On hyvä, jos päiväkodin ja vanhempien välille syntyy sellainen luottamussuhde, et voidaan puhua. Mut toisaalta, meidän päiväkotityöntekijöiden tarkoitus ei täällä ole hoitaa niitä vanhempia vaan kasvattaa niitä lapsia.

Inhimillisen kanssakäymisen ensimmäinen ja tärkein elementti on kuulluksi tuleminen. Kun ihminen tuntee tulleensa kuulluksi oman elämänsä tilanteessa, se luo pohjaa myös vastaanottamiselle. Kuuleminen on avain rakentaa pohjaa mahdollisuuden muutokselle. (Keskinen, Kääriäinen, Oravisto, Pitkänen & Tuokiala 2009 - 2011, 8.) Kasvatuskumppanuudessa on tärkeää, että luottamussuhde on kunnossa. Luottamussuhdetta vanhempien ja päivähoitohenkilökunnan välille tuo se, että vanhemmat tuntevat tulevansa kuulluksi omassa tilanteessaan. Voidaankin todeta, että edellytyksenä kasvatuskumppanuuden toteutumiselle on keskinäinen luottamus, kunnioitus ja tasavertainen suhde, jossa toista kuunnellaan aidosti. (Vilen ym. 2006, 208.)

No siis arjessa se yhteistyö tulee kyl sen lähivanhemman kanssa. Nyt kyllä yhden perheen kohdalla yks isä, jonka mä oon nähny

muutamana kerran täällä, halua tulla vasukeskusteluun mukaan. Se on kiva, vaik ei hän edes oo ennen tiennyt mikä on vasukeskustelu, hän halua vaan olla mukana. Mut siis niissä tilanteissa, missä isä on etäiskä, niin yhteistyö jää aika vähälle.

Vanhempien, jotka ovat eronneet, tulisi ymmärtää toinen toistensa merkitys lapsen vanhempana. Heidän tulisi kyetä yhteistyöhön keskenään ja lapsen kannalta olisi tärkeää, että lapsi löytää oman paikkansa molempien vanhempien kodissa. (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2011, 39.) Lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula muistuttaa, että mitä sovinnollisempi ero, sitä vähemmän siitä on haittaa lapselle.

9.3 Eroperheen kohtaamiseen tarvittava tuki

Haastatteluissa ilmeni, että eronneiden perheiden kohtaaminen on siis välillä haastavaa ja näihin kohtaamisiin kaivattaisiin tukea. Koettiin myös, että perheet tarvitsivat enemmän tukea erossa ja elämän jatkumisessa, kuin varhaiskasvatushenkilökunnalla on mahdollista antaa. Haastatteluissa myös ilmeni, että osa perheistä tarvitsee tukea vanhempien erotessa. Varhaiskasvatushenkilökunta oli sitä mieltä, että eroa tulee käsitellä lapsen kanssa. Lapsen kanssa tilanteesta tulisi jutella ja lapselle tulisi kertoa asiasta hänen ikätasoaan vastaavalla tavalla. Tilannetta, joka liittyy lapseen eli vanhempien eroa olisi heidän mielestä kuitenkin hyvä käsitellä myös vanhempien kanssa, mutta tähän heillä ei ole resursseja. Haastatteluissa nousi kuitenkin esille, että toivotaan sellaista paikkaa, johon ohjata perhettä tai henkilöä, jonka luo ohjata perhettä. Tämän avulla saataisiin vanhemmille sekä perheelle tukea uudessa tilanteessa. Esille nousi myös, että päiväkotia voisi olla luonteva paikka tarjota perheille tukea vanhempien erotessa. Haastatteluissa sivuttiin myös lastensuojeluilmoitusta ja sen tekemistä. Haastatteluista kolme kertoi, että ei osaa tehdä lastensuojeluilmoitusta ja mikäli joutuisi sellaisen työnsä puolesta tekemään, kaipaisivat he siihen kovasti ammattihenkilöä avuksi.

En osaa tehdä sitä (lastensuojeluilmoitusta), ei harmainta aavistusta. Olis ehdottomasti kyl hyvä, että kun tehdään sitä lastensuoje-

luilmoitusta, että siinä olis mukana sellainen ihminen, joka oikeesti tietää sen asian. Se pystyis sit heti antamaan sellaista tiettyä faktaa perheille. Kun vanhemmat voi olla meille sillei et mikä helvetin asiantuntija sä luulet olevasi. Sit siinä olis oikeesti se asiantuntija mukana, se helpottaisi.

Kyllä, ehdottomasti kaipaisin siihen tukea, koska se on niin jokapäiväistä täällä, niin yleistä.

Varhaiskasvatus on peruspalvelua, jossa perheiden kohtaaminen on kaikin puolin ajateltuna luontevaa. Lapsiperheille päivähoiton perhetyö olisi luonteva, helppo ja nopea auttamisen väylä. Perhetyö päivähoitossa voisi auttaa perheitä sekä antaa tukea eroperheiden kohtaamiseen päivähoitossa. (Huisko 2006, 37.)

Mä kyl kaipaisin sellaista, että täällä päiväkodissa se tuki olis ja sille löytyis kyl täältä oma paikkansa. Ja viel etenkin täällä vuorohoidossa. Se tois must viel sellaista välittämisen ilmapiiriä et meit oikeesti kiinnostaa perheet ja lapset.

Olis hyvä, jos meillä olis täällä päiväkodin sisällä sellainen henkilö, jonka luo ohjata perhettä, jos ne halua. Mut se olis niitten valinta, käyttääkö ne sitä palveluu vai ei. Toiset vaan ottaa apuu helpommin vastaan kuin toiset. Mut toiset ei halua sitä tukea täältä päiväkodista, vaan jostain muualta. Olis hyvä, et olis joku paikka mist ne sitä sais.

Erotilanteessa tulisi vanhemmille tarjota tukea, niin, että he voisivat molemmat jatkaa lapsen vanhempina ja toimia lapsen parhaaksi. Tätä tukea perheiden olisi hyvä saada peruspalveluiden piiristä. Lapsille ja perheille tulisi myös olla tarjolla matalankynnyksen palveluja, josta he voisivat hakea apua. (Lapsiasia- valtuutetun vuosikirja 2011, 39.)

Siis ilman muuta mä kaipaisin sellaista tukea siihen eroperheen kohtaamiseen, siis haluisin siihen sellaisen ammattiavun näkökannan miten tässä tilanteessa toimitaan. Ihan sellaisissa pienissäkin jutuissa ennen sitä kun ne sit kasvaa ne ongelmat ja muut. Kyl mä koen, että en osaa enkä ehdi arjessa näitä eroperheiden juttuja tarpeeksi hyvin hoitaa, että kyl mä ehdottomasti kaipaisin et täällä päiväkodissa olis joku, joka mua auttais näissä.

Jos täällä olis se ammattilainen, niin luulen, että se tarvittava apu pyörähtäis heti liikkeelle. Se ottaa sen kuitenkin eritavalla ja osaa alkaa sitä vyyhtiä heti purkamaan. Niinku ammattitaidolla.

Tää olis sellainen matalankynnyksen paikka. Kun siihen viel saatais se et mitä se on täällä päivittäin lapsen kanssa ni olis se parempi täällä kun se, että kun lähtee tonne muualle. Se tois lapsellekin ehkä sellaista, et se näkee et tääl voidaan jutella, niinku ne vanhemmat.

Perheiden tukemisessa uudessa elämäntilanteessa tulisi käyttää moniammatillista yhteistyötä. Erittäin tärkeää olisi ymmärtää perheen elämäntilanne sekä heidän tulisi saada varhaista tukea tilanteessa. On havaittu, että pienten lasten vanhemmat olisivat valmiita ottamaan apua ja tukea vastaan, jos matalankynnyksen paikkoja olisi enemmän tarjolla. Päivähoito luokitellaan matalankynnyksen paikaksi. (Häggman-Laitila 2006, 9.)

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tänä päivänä tilastoista on huomattavissa, että yhä useampi päivähoito ikäinen lapsi kohtaa vanhempien eron. Tämä näkyy vuoropäiväkodin arjessa, jossa vanhempien erot ovat arkipäivää. Tutkimustuloksista on havaittavissa tämä asia selkeästi. Kaikki haastattelemani varhaiskasvatusammattilaiset olivat kohdanneet työssään vuorohoitopäiväkodissa suhteellisen paljon eroperheitä.

Tutkimustulosteni mukaan vanhempien erot näkyvät vuorohoitopäiväkodin arjessa monella eri tavalla. Kysyttäessä, miten vanhempien erot näkyvät vuorohoitopäiväkodin arjessa, vastaukset olivat moninaisia. Erot näkyvät sekä lasten että vanhempien käytöksessä, käytännön asioissa, esimerkiksi kuka lasta hakee ja kenelle lapsi saadaan luovuttaa. Myös vanhempien huonot tai riitaiset välit näkyvät arjessa. Pohdintaa herättää myös vuosittaiset äitien- sekä isänpäivät. Tällöin on mietittävä onko vanhempi mukana elämässä vai ei. Mikäli vanhempi ei ole mukana lapsen elämässä, on pohdittava kenelle lapsi voisi tekemänsä kortin osoittaa. Johtopäätöksenä voin todeta, että vanhempien erojen näkyminen on kuitenkin yksilöllistä jokaisen perheen ja lapsen kohdalla. Kaikkien perheiden kohdalla vanhempien ero ei näy.

Haastatteluissa kävi ilmi, että vuorohoitopäiväkodissa eroperheitä ei kohdella erityisesti, mikäli perheessä lapsi voi hyvin ja asiat on kunnossa. Kaikki haastateltavat kuitenkin nostivat esille perheet, joissa ero on tulehduttanut vanhempien välit. Näiden perheiden kanssa työskentelyn he kokivat haastavaksi ja siihen he kaipaisivat ammattilaisen antamaa tukea. Kaksi neljästä haastateltavasta nosti esille lapsen käyttämisen pelinappulana vanhempien välillä. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että lapsen paras on tärkeintä. He kokivat, että lapsen kanssa eroa tulee käsitellä ja vanhempia tulee tukea tilanteessa. Kuitenkin heidän työn kannalta oleellisimmaksi osaksi nousi lapsi ja lapsen tukeminen sekä hänen parhaansa ajattelu.

Haastatteluissa sivuttiin mahdollista perhetyöntekijää päiväkodissa. Haastateltavat kokivat tämän ajatuksen positiiviseksi ja löysivät positiivisia puolia asiasta.

Johtopäätöksenä haastatteluista voin todeta, että perhetyöntekijä vuoropäivähoidossa olisi hyvä asia. Se toisi lisää moniammatillisuutta ja auttaisi sekä perheitä että varhaiskasvatusammattilaisia. Perhetyön tekemistä päivähoidossa tukee myös teoria tässä työssä.

Mielestäni päivähoidossa voisi työskennellä esimerkiksi sosionomi perhetyöntekijänä, joka antaisi tukea ja apua eroperheille. Varhaiskasvatuspalveluissa päivähoito olisi luonteva paikka tarjota eroperheille apua ja tukea. Mikäli panostetaan ennaltaehkäisevään työhön, edistetään paremmin lasten hyvinvointia ja ennaltaehkäistään mahdollisten ongelmien muodostumista, vaikeutumista sekä kasautumista. Perheille tulisi olla sellainen taho, josta voisi hakea tukea jo silloin, kun huolet ovat vasta pieniä. Tällä avulla voisi olla pitkäkestoisia vaikutuksia ja seurauksia.

Haastatteluissa nostin esille myös idean lähteä esimerkiksi toteuttamaan kokeilua, jossa perhetyöntekijä työskentelisi vuorohoitopäiväkodissa. Kokeilu sai haastatelluilta kannatusta ja he olisivat valmiita lähtemään mukaan kokeiluun.

Lähtisin kyl ehdottomasti tällaiseen kokeiluun mukaan.

Olis kyl hyvä, jos sellainen kokeilu tulis vaik tänne meille, kyl mä uskoisin kuule, et siitä kokeilusta tulis tuloksia ja siihen oltais tyytyväisiä.

Haastatteluissa nousi esille tulevaisuus ja muutokset joita yhteiskunnassa tapahtuu. Perhetyöntekijän työskentely päiväkodissa nähtiin tulevaisuuden asiana. Johtopäätöksenä tästä voin todeta, että yhteiskunnan muuttuminen ja vanhempien erojen lisääntyminen tuo mukanaan sen, että yhteiskunnan tulisi muuttua muutosten mukana ja lapsi- ja perhepalveluiden tarve lisääntyy.

Mä kyllä nään, että meidän yhteiskunta on menossa siihen suuntaan, et lisää moniammatillisuutta tarvitaan. Kyl kun nyt seuraa tässä, että tulee kaikenlaista, niin kyl mä nään, että mennään siihen suuntaan, että tulevaisuudessa päivähoidossa tarvitaan enemmän erialojen ihmisiä.

11 POHDINTA

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää näkyvätkö erot vuorohoitopäiväkodissa. Tarkoituksena oli myös selvittää, että jos erot näkyvät niin miten ne näkyvät ja miten eroperheiden kanssa vuorohoitopäiväkodissa toimitaan ja kaipaisivatko varhaiskasvatusammattilaiset eroperheiden kohtaamisessa apua ja tukea. Tein vuorohoitopäiväkodissa neljälle ammattihenkilölle teemahaastattelut. Sain haastatteluissa paljon vastauksia asioihin, joihin etsin vastauksia. Työssäni näkyi selkeästi se, että vanhempien erot ovat tänä päivänä yleisiä ja niitä kohdataan paljon.

Olen työskennellyt itse varhaiskasvatuksessa monta vuotta ja minulla on vankka kokemus vuorohoidosta. Koin tämän asian opinnäytetyötä tehdessäni haasteeksi, koska minulla itselläni on asiasta paljon tietoa. Lähdin kuitenkin tekemään opinnäytetyötä ja haastatteluja ajattelemalla, että kaikki tieto on minulle uutta. Pyrin olemaan mahdollisimman neutraali. Haastatteluissa pohdin paljon ammattietiikkaan liittyviä asioita. Pyrin esimerkiksi olemaan loukkaamatta haastateltavia kysymyksilläni sekä arvostelematta heidän valmiuttaan sekä ammattitaitoa omaa työtään kohtaan. Sain apua sosiaalialan ammattieettisistä ohjeista, joiden avulla pyrin tukemaan haastattelussa haastateltavien ammattitaitoa ja ammatti-identiteettiä sekä pyrin vahvistamaan uskoa oman työn merkitykseen.

Haasteena koin myös haastattelumateriaalin analysoinnin. Aluksi luulin, että en saanut vastauksia haastatteluiden avulla tutkimuskysymyksiini. Olin asettanut itselleni liian valmiit ja lukkoon lyödyt ennakkokäsitykset haastattelujen vastauksista sekä aineiston sisällöstä. Turhauduin hetkittäin, mutta tehtyäni perusteellisen työn haastattelujen tutkimisessa ja luokittelemisessa, sain analysoitua aineiston.

Tämän opinnäytetyön tarve nousi itselleni esille oman työni kautta. Vuoropäivähoidon arjessa kohtaan paljon erilaisia perheitä ja kaikilla perheillä on erilaiset toiveet ja tarpeet. Kohtaamme arjessa perheitä, joissa vanhemmat ovat eronneet tai eroamassa ja he tarvitsisivat erityistä tukea ja apua, jotta elämä eron

jälkeen jatkuisi mahdollisimman normaalina. Tämä aihe kiinnostaa minua ja olen itsekin kohdannut paljon eroperheitä ja heidän ongelmia varhaiskasvatuspalveluissa. Työpaikallani on usein keskustelua siitä kuka voisi auttaa eroperheitä, mistä heille saisi apua ja tukea.

Sosionomi varhaiskasvatuksessa tuo varhaiskasvatukseen monen alan osaamista. Sosionomi tuo sosiaalipedagogista osaamista ja hän havainnoi lapsen tunteita ja tarpeita sekä rohkaisee lasta osallisuuteen ja vuorovaikutukseen. Sosionomi varhaiskasvatuksessa tunnistaa lapsen hyvinvointiin liittyviä riskitekijöitä ja turvaa lapselle kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen. Sosionomin erityisosaaminen näkyy myös yhteiskuntaosaamisena. Sosionomi tuntee lasten ja perheiden palvelut ja ymmärtää yhteiskunnan muutokset ja monimuotoisuuden. Sosionomi varhaiskasvatuksessa osaa myös ohjata perhettä palveluiden piiriin, mikäli perheellä on tarvetta. Sosionomi varhaiskasvatuksessa tukee lasta yhteisöllisyyteen ja toimii vanhempien kasvatuskumppanina. Sosionomilla on yhteisöosaamista. (Talentia i.a) Mielestäni sosionomi varhaiskasvatuksessa perhetyöntekijänä olisi ratkaisu siihen, kuka voisi auttaa eroperheitä ja mistä heille saisi heidän tarvitsemaansa apua ja tukea.

Keskusteluissa vanhempien kanssa olen havainnut, että he haluavat puhua ongelmistaan tutuille ihmisille. Vanhemmat toivoisivat, että taho, josta he voisivat pyytää tukea, olisi lähellä ja helposti lähestyttävä. Päiväkoti olisi luonteva paikka perhetyölle, koska luottamus perheillä varhaiskasvatushenkilökuntaan on jo syntynyt. Päivähoidossa perhetyöntekijä auttaisi perheitä sekä suoraan että myös välillisesti tehden yhteistyötä päiväkodin muun henkilökunnan kanssa. Päivähoidon henkilökunta voisi saada perhetyöntekijältä neuvoja ja tukea perheiden kohtaamiseen haastavissa tilanteissa. Uskon, että perhetyöntekijän työskentely päivähoidossa vähentäisi perheneuvoloiden kuormitusta ja toisi tulevaisuudessa kunnalle säästöjä.

Pohdin pitkään teoriaosuuteen liitettäväksi perhetyöntekijä päivähoidossa kappaleita. Päädyin sen lisäämään, koska kehitysehdotuksena mielessäni on perhetyöntekijän työskentely päiväkodissa. Mainitsen johdannossa, että perhetyöntekijän voisi työskennellä päivähoidossa ja näin ollen antaa eroperheille tukea

peruspalveluista käsin. Tekemäni haastattelut tukevat tätä ajatusta. Haastatte-
luissa nousi esiin tilanteita, joissa haastateltavat kaipaivat ammattilaisen neu-
voja ja apua. Olen ajatellut, että mikäli panostetaan enenevässä määrin ennalta
ehkäisevään työhön, estetään sillä mahdollisten ongelmien muodostumista,
vaikeutumista sekä kasautumista. Näin voitaisiin myös tukea lapsen hyvinvoin-
tia. Haastattelujeni tulokset tukevat tätä ajatusta.

Oma ammatillinen kasvuni sosionomiksi on ollut itse arvioituna merkityksellistä
ja suurta tätä työtä tehdessä. Koen, että ammatillinen kasvuni on ollut pitkä pro-
sessi, joten oma ammatillinen kasvuni sosionomiksi alkoi kun aloitin opiskelut
tammikuussa 2011. Tässä opinnäytetyössäni ammatillinen kasvuni näkyy mie-
lestäni aiheen valinnassa ja siinä, että haluan työlläni korostaa lapsen hyvin-
vointia ja tuoda esiin tarvetta ottaa koko perhe huomioon haastavissa tilanteis-
sa. Olen huomannut, että oma ammatti-identiteettini on suureksi osaksi syntynyt
tätä työtä tehdessä. Koen itse, että opinnäytetyötä tehdessäni olen kasvanut
paljon ammatillisesti. Olen kehittynyt ammatillisesti perhelähtöisessä työskente-
lyssä. Oma ammatti-identiteettini on muodostunut hiljalleen kuluneiden opiske-
luvuosien aikana. Jotta saavutan ammattilaisuuden, tarvitsen teoretiedon lisäk-
si myös eettisten periaatteiden omaksumista sekä ammatillista kasvua että ref-
lektointia. Sosiaalialalla on olemassa erityinen suhde ihmisoikeuksiin ja etiik-
kaan. Sosiaalityön tavoitteina on esimerkiksi hyvän tekeminen, ihmisten autta-
minen, muutos ja kehitys. Nämä sosiaalialan tavoitteet täyttyvät mielestäni
opinnäytetyössäni.

Opinnäytetyön prosessin aloitin teoretietoon, aiempiin tutkimuksiin ja opinnäy-
tetöihin tutustumisella. Pikku hiljaa minulle hahmottui se, mistä aiheesta itse
haluan opinnäytetyöni tehdä. Pääajatuksena minulla oli, että haluan opinnäyte-
työni tukevan työtäni varhaiskasvatuksessa, kasvattavan ammatti-identiteettiäni
sekä ammatillista kasvua sosionomiksi ja, että aiheeni on tärkeä ja ajankoh-
tainen. Aloitin opinnäytetyön tekemisen syksyllä 2013 esittelemällä ideapaperin
ja tarkoituksena oli, että työ valmistuu huhtikuussa 2014. Opinnäytetyön suunni-
telman esitin joulukuussa 2013 ja siitä alkoi tiivis kirjoitusprosessi. Opinnäyte-
työn osan esitys oli tammikuussa. Asiat ovat edenneet tiivistä ja nopeaa tahtia
ja koin sen erittäin positiiviseksi asiaksi. Koin itse paremmaksi asiaksi sen, että

teen työtä päivittäin. Tiiviin työskentelyn hyvänä puolena pidän sitä, että asiat pysyivät mielessäni koko ajan. Tutkimukseni ja työni aihe on kiinnostanut minua jo pitkään ja tämä on edesauttanut työn valmistumisessa. Eroperheet ja heidän tukeminen on ollut työssäni olennaista jo vuosia, joten aihe tuntui luontevalta. Pohdin käytettäväksi sanaa *eroperhe* pitkään ja päädyin siihen, että käytän sanaa työssäni. Kerron tiivistelmässä, että tässä opinnäytetyössä ei juuri tehdä eroa avo- ja avioeron suhteen, vaan yleisesti käytetään käsitettä *ero*. Yleisesti käytetään myös käsitettä *eroperhe*, perheistä, joissa vanhemmat ovat eronneet. Tämä tiivistelmässä kertamani ratkaisu oli mielestäni hyvä ja näin en loukkaa enkä leimaa ketään työssäni. Koin, että teoria osuuden kirjoittaminen oli helppoa. Vaikeimpana osana pidin haastattelujen tekemistä ja tulosten analysoimista. Haastattelut kuitenkin sujuivat hyvin ja tulokset sain analysoitua kun käytin selkeää kaavaa tehdessäni analysointia. Aiemmasta suunnitelmasta poiketen opinnäytetyöni valmistui jo helmikuussa 2014.

LÄHTEET

- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus University Press
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2008. Tutki ja kirjoita. 13-14.,osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Huisko, Marja-Leena 2006. Päivähoidon perhetyön kehittäminen Kuokkalan alueella. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Opinnäytetyö.
<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/17879/TMP.objres.472.pdf?sequence=2>
- Häggman-Laitila, Arja 2006. Perhepalvelut työntekijöiden ja perheiden arvioimana. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja, Sarja A: tutkimukset ja raportit 7, Helsinki.
- Järvinen, Mervi; Laine, Anne & Hellman-Suominen, Kirsi 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Järvinen, Ritva; Lankinen, Aila; Taajamo, Terhi; Veistilä, Minna & Virolainen Arja 2007. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita.
- Järvinen, Ritva; Lankinen, Aila; Taajamo, Terhi; Veistilä, Minna & Virolainen Arja 2012. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita.
- Kajava, Heidi 2009. Eroperheen lapsen tukeminen päiväkodissa. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Oulu2009/71a2aa_Oulu_Kajava_09.pdf
- Kalliala, Marjatta 2011. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päivähoidossa? Helsinki: Gaudeamus.
- Karila, Kirsti & Nummenmaa, Anna Raija 2001. Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteena päiväkotit. Helsinki: WSOY.

- Karjalainen, Tarja 2011. ”Päivähoito ja perhetyö ne yhteen soppii.” Matalan kynnnyksen arjen tukea ja yhteistyötä. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma: Laurea- ammattikorkeakoulu.
<http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/26683/TYO.pdf?sequence=1>
- Keskinen, Jukka; Kääriäinen, Aino; Oravisto, Julius; Pitkänen, Rauli & Tukiala, Anna-Kaisa 2009-2011. Asiakastyö kohtaamisena. Reseptejä vastavuoroisuuteen. Sosiaalisen raportoinnin hanke 2009-2011.
- Keskinen, Soili & Virjonen, Heli (toim.) 2004. Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa. Helsinki: Tammi.
- Koivula, Maija 2004. Vanhempien kokemuksia perhetyöstä päiväkodissa. Teoksessa Soili Keskinen & Heli Virjonen (toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päiväkodissa. Helsinki: Tammi, 88-90.
- Koivunen, Pirjo-Leena 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva: PS-kustannus.
- Koskela, Riikka 2008. Ero lapsiperheessä. Miten tukea lasta ja vanhempia? Helsinki: Lasten suojelun keskusliitto.
- Kääriäinen, Aino; Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (toim.) 2009. Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Laki lastenpäivähoidosta 36/1973. Luettu 14.1.2014.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>
- Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2011. Aikaa lapselle -arvoa kasvatukselle. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:8. Helsinki: Yliopistopaino.
- Makkonen, Arja 2009. Lasten selviytyminen vanhempien av(i)oerosta tekstien kuvaamana. Pro-gradu tutkielma. Sosiaalityön tutkimuslaitos: Tampereen yliopisto.
<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/80723/gradu03651.pdf?sequence=1>
- Metsämuuronen, Jari 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus.
- Mäkinen, Olli 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.
- Niemelä, Sirkku & Kääriäinen, Aino 2008. Millan isä ja äiti eroavat. Miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Helsinki: Hakapaino Oy.

- Ruusuvuori, Johanna; Nikander Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) 2005: Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Talentia. Sosiaalialan ammattijärjestö. Sosionomi varhaiskasvatuksessa. Viitattu 13.2.2014
http://www.talentia.fi/files/66/Sosionomi_varhaiskasvatuksessa.pdf
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Kasvun kumppanit. Viitattu 14.1.2014.
http://thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/palvelut/varhaiskasvatuspalvelut
- Vilen, Marika; Vihunen, Riitta; Vartiainen, Jari; Siven, Tuula; Neuvonen, Sohvi & Kurvinen, Auli 2006. Lapsuus, erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.